

16. januar 2023

NOU 2022:9 EN ÅPEN OG OPPLYST OFFENTLIG SAMTALE – HØRINGSSVAR FRA UNGE KUNSTNERES SAMFUND

Unge Kunstneres Samfund (UKS) takker for muligheten til å levere svar på Ytringsfrihetskommisjonens utredning. Vi stiller oss bak høringssvaret som er levert fra Norske Billedkunstnere (NBK), men ønsker å trekke frem noen dimensjoner av utredningen som er av særlig betydning for våre medlemmer. Våre innspill retter seg mot kapittel 14, Ytringsfrihet i kunsten.

I UKS' prinsipper heter det at «Kunst, og kunstnerisk ytringsfrihet, er en essensiell del av et demokratisk samfunn», og videre at samfunnet trenger å «anerkjenne verdien av kunst som ytring.»¹ Vi er glade for å dele denne holdningen med ytringsfrihetskommisjonen, når den skriver at «et samfunn med bred tilknytning er også et samfunn med et levende og sammensatt kulturliv. Kulturpolitikk er ytringsfrihetspolitikk, som kulturmeldingen også understreker.» (s. 292)

Infrastruktur for kunst

Kommisjonen skriver allerede i innledningen at det «såkalte infrastrukturkravet i Grunnloven er sentralt i kunsten. Kommisjonen anbefaler at dette forankres i kulturlova, (...) Prinsippet om armlengdes avstand skal sikre at kunsten er fri fra politisk styring. Også dette prinsippet bør lovfestes.» (s. 24) UKS støtter forslaget om lovfesting av infrastruktur for kunst, og at også prinsippet om armlengdes avstand legges til i kulturlova. Vi forutsetter at arbeidet med en lovfesting vil inkludere grundige innspillsrunder fra kunstnerorganisasjonene feltet som er direkte berørt av prinsippet.

I utredningen legger kommisjonen en forståelse av infrastruktur og av armlengdes avstand til grunn som viser at den ikke er godt nok informert om rollen kunstneres organisasjoner spiller og har spilt for kunstfeltet i Norge. I avsnittet 14.6.3 Armlengdes avstand fra hvem? går kommisjonen langt i å plassere ansvaret for en påstått «lav takhøyde» (s. 294) hos kunstnerne selv, og særlig kunstnerorganisasjonene som «oppnevner medlemmer til flere av komiteene som deler ut penger.»

UKS erfarer at den høye graden av organisering fra kunstneres side ikke bare har gitt grunnlag for yrkesutøvelse og ytringsrom for generasjoner av kunstnere, men også har

---

¹ UKS' prinsipper, tilgjengelige på: <https://www.uks.no/uks-union/>

bidratt til etableringen av kunstfeltet slik vi kjenner det i Norge i dag. Det at vi kunstnere selv har et stort eierskap til feltet er en konsekvens av den bevisstgjøringen og maktkampen som foregikk gjennom store deler av etterkrigstiden. Det er ingen selvfølge at kunst er noe annet enn borgerskapets smak og behag, men kunstnerne i Norge har i stor grad selv vært med på å definere et kunstfelt som er så mye mer enn det. UKS har nylig fylt 100 år, og jubileumsboken *Kvisten på grenen, grenen på treet*² gjør det tydelig at denne kampen i liten grad har vært drevet frem av prinsipielle distinksjoner, men desto mer av prekære arbeidsforhold, opplevd fattigdom, utenforskap – nød og død, ja, men også samliv, samhold og solidaritet.

Kommisjonen trekker frem Fritt Ords undersøkelse, hvor 34 prosent svarte at de i ganske eller svært stor grad opplever «risiko for å falle i unåde hos maktpersoner og/eller finansieringsinstitusjoner». (s. 294) Frykten kan være berettiget, men i den grad den hemmer frie ytringer kan kunstnerorganisasjonene være et virksomt hjelpemiddel for å påtale urett. Sommeren 2022 bragte UKS videre klager fra en gruppe video- og filmkunstnere som følte seg villedet under gjennomføringen av åpningsutstillingen på Nasjonalmuseet. UKS frontet saken i media på vegne av kunstnerne det gjaldt, fordi deres bekymring var at å klage på slett gjennomføring av videoprogrammet kunne ødelegge sjansene for senere innkjøp. Uansett om den er begrunnet eller ikke vil en frykt for represalier ha en nedkjølende effekt på ytringsfriheten. Kunstnere opplever en høy terskel for å si ifra offentlig, delvis fordi yrkesutøvelsen er så tett knyttet til deres eget navn at det er risikabelt å bli forbundet med konflikter.

I avsnittet 14.5.4.2 Sjikane mot kunstnere, skriver kommisjonen at det «kan være ubehagelig og krevende å delta i offentlige debatter som kunstner, som det kan være for andre.» (s. 291) Det et kunstneryrket er så tett forbundet med den enkelte kunstners person og privatliv, gjør at konfliktsituasjoner kan oppleves som ekstra krevende. I avsnitt 14.8.3 foreslår kommisjonen at «kunstnerorganisasjonene og tilsvarende bør kunne veilede og støtte kunstnere som står i krevende ordskifter.» UKS spiller allerede en rolle i infrastrukturen for kunst som visningssted, og det vil ikke være unaturlig å utvide kunstformidlingen til en kompetansefunksjon som kan bidra til å oppfylle infrastrukturkravet.

UKS erfarer at kunstnerorganisasjonene er avgjørende for kunstneres mulighet til å påtale feil, urettferdig behandling eller maktovergrep som blir begått av personer med makt eller tilknytning til finansieringsinstitusjoner. Sterke faglige fellesskap gir avgjørende bidrag til, og er en forutsetning for, kunstneres ytringsfrihet.

---

² Haugen og Schjønsby (red.), *Kvisten på grenen, grenen på treet: Unge Kunstneres Samfund 1921 – 2021*, Forlaget Press, Oslo, 2021

Tilgang til kunstneryrket

UKS' prinsipper sier «En god kunstpolitikk sikrer menneskers mulighet til å arbeide med kunst og menneskers mulighet til å oppleve kunst, uavhengig av økonomisk bakgrunn.»

Kommisjonen finner de fleste utfordringene for kunstnerisk yringsfrihet i yringsklimaet, yringskulturen og infrastrukturen. Den er likevel ikke blind for rollen økonomien spiller, og skriver blant annet at «Pandemien ble også en påminnelse om at formell frihet er ikke tilstrekkelig hvis de materielle vilkårene for å utøve sitt virke svekkes drastisk.» (s. 287) Dessverre gjelder mange av utfordringene som ble tydelige for mange under pandemien også for kunstnerne i en normalsituasjon: lappeteppeøkonomi, lav inntekt og manglende sosiale rettigheter. Det er stor risiko knyttet til kunstproduksjon, og kunstneres blandede tilknytning til arbeidslivet gjør at vi ofte faller mellom to stoler når det kommer til sosiale rettigheter. Vi vet at kunstneres kunstneriske inntekter stadig er betydelig lavere enn inntektene til yrkesaktive ellers, og at inntektsforskjellene mellom de få kunstnerne som tjener svært mye og de mange som tjener lite er store. I 2020 lå gjennomsnittsinntekten fra kunstnerisk virke i Norge på kr 203 730, og gjennomsnittlig total inntekt på kr 368 374.³

Rapporten *Visuell kunst i norsk forvaltning* slår fast at «visuell kunst som politikkfelt [er] sterkt underfinansiert når det kommer til å sikre visuelle kunstnere et rimelig inntektsgrunnlag for det arbeidet de utfører. I dette ligger den kanskje største trusselen mot visuell kunst som en demokratisk og fri yringsarena.»⁴

For å sikre en rekruttering til kunstneryrket som speiler befolkningen må det et mer forutsigbart økonomisk rammeverk på plass. UKS og kunstnerorganisasjonene ønsker en utstillingsøkonomireform som sikrer honorar, vederlag og avtalte rammer når kunstnere lager utstillinger i offentlig regi. Faste avtaler og forutsigbare rammer vil også bidra til å gjøre feltet mer transparent og tilgjengelig.

En gruppe kunstnere som møter særlig store utfordringer med å utøve sitt yrke og benytte yringsfriheten er kunstnere med bakgrunn fra land utenfor EU/EØS. Svært mange kunstnere dette gjelder har nylig fullført sin kunstutdannelse i Norge, og er i etableringsfasen som kunstnere, noe som gjør dette til en viktig sak for UKS. Når kunstnere fra resten av verden kommer for å studere kunst i Norge innebærer det en oppmuntring og oppfordring til å bidra til Norges kunst- og kulturliv, også etter endt utdanning. Deres bidrag er av stor verdi for kunstfeltet, kulturøkonomien og for et rikt og mangfoldig samfunn – derfor er det avgjørende å legge til rette for kunstnere i etableringsfasen. Ved siden av infrastrukturkravet i Grunnloven har Norge internasjonale forpliktelser til å legge til rette for et mangfoldig kulturliv. Også i et yringsfrihetsperspektiv bør det legges til rette for at kunstnere kan etablere seg og virke i Norge.

³ Kleppe og Askvik, «Kunstnerne og koronapandemien», Kulturrådet, 2021

⁴ s. 8, Holm og Monkerud, *Visuell kunst i norsk forvaltning*, Norsk kulturråd / Fagbokforlaget, 2019